

ANIMALISTIK FRAZELOGIZMLARNING MILLIY-MADANIY SEMANTIKASI: NEMIS VA O‘ZBEK TILLARI QIYOSIDA

Ochilova Shaxzoda Botirovna

O‘zMU 4kurs talabasi

E- mail shaxzodaochilova17@gmail.com

+998880300397

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19854427>

Annotatsiya: Mazkur maqolada nemis va o‘zbek tillaridagi animalistik frazeologizmlarning lingvistik va lingvokulturologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Animalistik frazeologizmlar tarkibida hayvon nomlari ishtirok etgan turg‘un birikmalar bo‘lib, ular xalqning madaniyati, mentaliteti va dunyoqarashini aks ettiradi. Tadqiqot davomida nemis va o‘zbek tillaridagi animalistik frazeologizmlar semantik jihatdan qiyosiy o‘rganilib, ularning o‘xshash va farqli tomonlari aniqlangan. Shuningdek, hayvon obrazlari orqali inson xarakteri, xulqi va jamiyatdagi munosabatlarni ifodalash mexanizmlari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: animalistik frazeologizm, zoonim, lingvokulturologiya, frazeologik birlik, semantika, obrazlilik.

Ключевые слова: анималистический фразеологизм, зооним, лингвокультурология, фразеологическая единица, семантика, образность.

Keywords: animalistic phraseology, zoonym, linguoculturology, phraseological unit, semantics, imagery.

Frazeologiya tilshunoslikning muhim bo‘limlaridan biri bo‘lib, unda tildagi turg‘un birikmalar o‘rganiladi. Frazeologik birliklar xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va tarixiy tajribasini o‘zida mujassam etadi. Shu jihatdan animalistik frazeologizmlar alohida ahamiyatga ega. Animalistik frazeologizmlar tarkibida hayvon nomlari qatnashib, insonning xulq-atvori, ruhiyati va ijtimoiy munosabatlarini obrazli tarzda ifodalaydi.

Turli xalqlar hayvonlarga o‘z madaniy qarashlari asosida ma‘no yuklaydi. Masalan, tulki ko‘plab tillarda ayyorlik ramzi bo‘lsa, sher jasorat timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Nemis va o‘zbek tillaridagi animalistik frazeologizmlarni qiyosiy o‘rganish xalqlarning o‘xshash va farqli madaniy qarashlarini aniqlash imkonini beradi.

Animalistik frazeologizmlarning lingvistik tabiati

Animalistik frazeologizmlar – bu tarkibida hayvon nomlari mavjud bo‘lgan va ko‘chma ma‘noda qo‘llanadigan turg‘un iboralardir. Ular frazeologik birlik sifatida **barqarorlik, obrazlilik** va **ko‘chma ma‘no** kabi xususiyatlarga ega.

Masalan:

- *schlau wie ein Fuchs* – tulkidek ayyor
- *stark wie ein Bär* – ayiqdek kuchli
- *ein Wolf im Schafspelz* – qo‘y terisiga kirgan bo‘ri

Bu iboralarda hayvon nomlari insonning muayyan xususiyatlarini ifodalash uchun metaforik vosita bo‘lib xizmat qiladi.

V.N. Teliya ta’kidlashicha, frazeologizmlar xalqning madaniy qadriyatlarini aks ettiruvchi til birliklaridir [1]. Animalistik frazeologizmlar ayniqsa xalqning tabiat va hayvonot olamiga bo‘lgan munosabatini yoritadi.

Nemis va o‘zbek tillaridagi animalistik frazeologizmlar ayrim hollarda o‘xshash ma’nomlarni ifodalaydi.

Masalan:

- *schlau wie ein Fuchs – tulkidek ayyor*
- *arbeiten wie ein Pferd – otdek ishlamoq*
- *ein Angsthase sein – quyon yurak bo'lmoq*

Bu misollarda hayvon obrazi ikkala tilda ham bir xil semantik vazifani bajaradi. Bu holat inson tafakkuridagi universal assotsiatsiyalar mavjudligini ko'rsatadi.

Biroq ayrim frazeologizmlar milliy-madaniy xususiyatlarga ega. Masalan, o'zbek tilida “*it azobi*” iborasi qattiq qiynalishni bildiradi, nemis tilida esa shu ma'noda “**ein Hundeleben führen**” ishlatiladi. Ma'nolari yaqin bo'lsa-da, qo'llanish konteksti farqlanadi.

H. Burger frazeologizmlarni milliy madaniyat bilan bog'liq holda talqin qilib, ularni xalq mentalitetining ifodasi deb hisoblaydi [2].

Animalistik frazeologizmlarning lingvokulturologik xususiyatlari haqida gap ketganda, tabiiyki, ular xalqning madaniy qarashlari asosida shakllanishi ko'zga tashlanadi. Har bir hayvon ma'lum ramziy ma'noga ega:

- **Tulki / Fuchs** – ayyorlik
- **Sher / Löwe** – jasorat
- **Eshak / Esel** – qaysarlik
- **Qo'y / Schaf** – yuvoshlik

Masalan, nemis tilidagi “**wie ein Elefant im Porzellanladen**” iborasi no'noq odamga nisbatan ishlatiladi. O'zbek tilida bunga yaqin ma'no “**fildek beso'naqay**” iborasi orqali ifodalanadi.

Bu birliklar til egalarining dunyoqarashi va hayvonlarga bergan ramziy bahosini aks ettiradi. Shuning uchun animalistik frazeologizmlar lingvokulturologiyaning muhim tadqiqot obyektidir [3].

Animalistik frazeologizmlar ko'pincha insonning turli xususiyatlarini ifodalash uchun xizmat qiladi. Ularni semantik jihatdan bir necha guruhlariga ajratish mumkin. Bu guruhga insonning ijobiy yoki salbiy xarakter xususiyatlarini ifodalovchi iboralar kiradi.

Nemis tilida:

- *schlau wie ein Fuchs – ayyor*
- *stolz wie ein Pfau – mag'rur*
- *sanft wie ein Lamm – muloyim*

O'zbek tilida:

- *tulkidek ayyor*
- *qo'ydek yuvosh*
- *sher yurak*

Bu misollarda hayvonlar insonning muayyan sifatlarini ifodalovchi ramziy obraz vazifasini bajaradi.

Hayvon obrazlari orqali *qo'rquv, g'azab* yoki *bezovtalik* kabi holatlar ham ifodalanadi.

Nemis tilida:

- *Angsthase sein – qo'rqqoq bo'lmoq*
- *wie ein aufgeschrecktes Huhn – sarosimaga tushgan*

O'zbek tilida:

- *quyon yurak*
- *kapalakdek pirpiramoq*

Bu iboralar emotsional-ekspressiv ma'noga ega.

Xulosa sifatida shuni ta'kidlash joizki, nemis va o'zbek tillaridagi animalistik frazeologizmlar xalqning milliy tafakkuri, madaniyati va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim frazeologik qatlamdir. Ular insonning xarakteri va holatini hayvon obrazlari orqali ifodalab, nutqning ta'sirchanligini oshiradi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ayrim animalistik frazeologizmlar universallik kasb etsa, ayrimlari milliy-madaniy xususiyatlarga ega. Bu esa frazeologik birliklarni nafaqat lingvistik, balki lingvokulturologik jihatdan ham o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Телия В.Н. Русская фразеология. – Москва: Наука, 1996.
2. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2010.
3. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – Tübingen: Niemeyer, 1997.
4. Kunin A.V. Фразеология современного английского языка. – Москва, 1972.